

Солидарността – основен принцип на социалната държава

Методи Шамоу

ВЪВЕДЕНИЕ

Понятието “социална държава” изразява една от функциите на държавата като етносоциална общност. Държавата като социално явление не възниква самоцелно, не е нещо, което стои извън и отделно от обществото. Напротив, държавата е социално-правен феномен, който се идентифицира с обществото, организира неговия субстрат и направлява действията му чрез осъществяване на определени функции – организационна, защитна, управленска и пр. Всички те са необходими, за да се постигне основната цел на битието на държавата – съхранението на етносоциалната общност, която я изгражда. С други думи – държавата е организационният израз на обществото.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Употребата на понятието “социална държава” може да доведе до отъждествяването му с типа или формата на държавата. Това би било неправилно. Типът държава следва да се разбира като исторически тип и се употребява за означаване на общите признаци на всички държави на определен етап от тяхното историческо развитие. Така държавата може да бъде исторически типизирана като кастова, съсловна, буржоазна, капиталистическа, социалистическа и пр., но не и като социална или несоциална. На следващо място “социална държава” не показва и формата на държавата. “Формата на държавата е начинът на структуриране и интегриране на нейното съдържание посредством правно установени волеви отношения.” Следователно, формата на държавата изразява как е организиран етно-социалният субстрат в държавата чрез установените от правото волеви отношения. Докато “социална държава” е по-тясно понятие и изразява част от насоката на дейността в държавата.

Държавата представлява организирана система от елементи, чиято основна цел е съхранението на етно-социалния субстрат, който я изгражда. За постигане на тази своя основна цел, държавата, чрез своите органи и институции, осъществява определени функции. Понятието “социална държава” се включва в защитната функция на държавата. Чрез нея се означава една от основните насоки в дейността на държавата – нейната социална функция. За реализиране на защитната функция държавата осъществява и социална функция, провеждана чрез т. нар. социални политики – социално и здравно осигуряване, закрила на правото на труд, закрила и подпомагане на семейството като основна градивна единица на обществото, осигуряване на опазването и възпроизводството на околната среда.

Практическото реализиране на социалната функция на държавата следва да бъде извършвано не ad hoc, за всеки отделен случай различно, а при зачитането на определени принципи, които дават рамките, границите, в които трябва да се осъществява социалната дейност на държавата, за да се постигне в крайна сметка основната цел – съхранението на етно-социалния субстрат, а оттам – самосъхранението на самата държава като организация. Ето защо, при провеждане на социалната функция, чрез своите органи и институции, държавата следва винаги да се води от основните принципи на социалната държава – солидарност, равенство и справедливост.

Солидарността е първият и най-важен принцип на социалната държава. Чрез него се дават отговори на въпросите каква е причината да бъдем съпричастни един към друг и защо социалната държава обхваща всички или само някои от членовете на обществото?

Корените на солидарността могат да се намерят още в груповата лоялност и споделянето на ресурси, когато основата на социалните /етно-социалните/ единици по време на докапиталистическото общество са били семейството и рода. През Средновековието възникват занаятчийските гилдии, които набират чираци, организират обучението им поддържан социални фондове за своите членове. Така солидарността става известна като „общността на обикновените хора“.

От гледна точка на историята, явлението „солидарност“ се появява преди понятието „солидарност“. Можем да открием солидарността още в християнската идея за братството, появила се в началните години на християнската ера, създадена като отговор на затворените семейни връзки с цел възникване на общност между християнските монаси.

Политическата идея за общност и братство възниква във Франция по времето на Великата френска революция. Франция е родното място на понятието солидарност. През 1789г. назрява времето да се отхвърли съсловното деление на френското общество, да се признаят и утвърдят свободата и правата на гражданите, мястото на третото съсловие в управлението на държавата. Основният постулат е „Свобода, равенство, братство“, възприет в Декларацията за правата на човека и гражданина, където за първи път официално се признават основните общочовешки права на свобода, собственост и сигурност. Равенството и братството идват да обозначат политическото единство и желанието за запазване на общността. Това в някаква степен води до подценяване на професионалните и материални различия на революционерите, което не пречи понятието братство да стане част от практическата политическа програма на революцията. Така братството става политическата концепция с най-близко значение до солидарността и нейната хегемония в политическата наука продължава до XX век.

Солидарността е възприета като понятие и в правото. През XVI век френските юристи започват да използват понятието солидарност (*solidadiete*), за да обозначават общата колективна отговорност, която се носи заради дълговете, които има някой член на общността. Терминът солидарност намира своето легално определение в Наполеоновия *Code Civil* от 1804г.

По различен начин се възприема солидарността в социологията. Класици като Фюрие, Леро приемат идеята за солидарността като възстановяване на хармонията и социалната интеграция в обществото. Причината за обяснението на солидарността по този начин се корени в историческия период, в който те са живели и творили – период на непрекъснато насилие и терор, послужили като катализатор за възхода и залеза на Наполеоновата империя. Нуждата от ред, хармония и социална интеграция в обществото е повсеместна и това се отразява на дискусиата за солидарността в класическата социология.

Следващият етап от историческото развитие на идеята за солидарността се свързва с времето на първоначалното натрупване на капитали – появата на капитализма. XVIII И XIX век е времето, през което се появяват идеите на Маркс и Ленин, появява се социалдемократическата теория за солидарността.

В основата на теорията на Карл Маркс стои възприемането на класовото разделение на обществото като основа на солидарността. Целта на тази теория е да се наложат интересите на работническата класа чрез революция на бедните и създаването на социалистическо общество. Марксистката идея е ограничена в разбирането си за солидарността, тъй като тя обхваща само работническата класа. При нея солидарността се изразява само и единствено в колективността, като не се държи сметка за това как ще бъдат съвместени индивидуалната свобода и колективната солидарност, за да не възникват колизии между тях.

По същество лениниската концепция за солидарността не се различава от марксизма. И тук основната идея се състои в реализирането на интересите на ра-

ботническата класа пред интересите на останалите класи, което трябва да стане също чрез революция, чиято цел е създаването на диктатура на пролетариата. При тази теория отново е застъпена само колективността, а индивидуалната свобода и индивидуалните интереси са превърнати в забравен идеал.

За разлика от марксизма и ленинизма, класическата социалдемократическа теория за солидарността се основава върху интересите на по-широк кръг социални слоеве. Тук, освен интересите на работническата класа, се обхващат и тези на други класи или обществени прослойки, като са възприети и отчетени различията между тях. Целта на класическата социалдемократия е реализирането на интересите на по-голяма част от обществото посредством обществени реформи, които ще доведат или до пълна демокрация, или до социалистическо общество. Солидарността според класическите социалдемократи трябва да представлява чувство на общност между тези, които са включени в нея. Тук за разлика от марксизма-ленинизма, колективният интерес не е така силно застъпен, като е отчетена и съществуващата индивидуална автономия.

Модерните теории за солидарността се появяват през втората половина на ХХ век и продължават развитието си през ХХI век. В основата на всички тях стоят въпросите относно социалната интеграция в модерните общества и как солидарността може да доведе до тази интеграция. Сравнени с класическите социологически теории, марксизма и социалистическите идеи, модерните теории за солидарността са по-изчистени и прецизни. Въпреки това, изводите за това какво трябва да стои в основата на солидарността, при различните автори са различни. Конт и Дюркейм наблягат на независимостта /индивидуализма, индивидуалния интерес/ като основани за солидарността. Докато Конт приема, че независимостта е явление, възникнало продължителен период от време, то Дюркейм извежда т. нар. концепция за органичната солидарност, която според него е създадена благодарение на разделението на труда. Индивидуалните интереси са в основата и на социалдемократическата теория на Гиденс. На другия полюс са изводите на Хечър и Балдуин, представители на онази група автори, които приемат, че в основата на солидарността стоят общите интереси. Стейрно приема, че в модерното общество солидарността би трябвало да се разбира като възможността за изравняването на онези, които са по-непривилегировани и различни.

Научната мисъл все още не може да достигне до единодушие относно въпроса за това какво стои в основата на солидарността – индивидуализма или колективизма, интересите на всеки един човек или тези на общността като цяло, на малцинството или на мнозинството. Ако приемем, че солидарността представлява само и единствено зачитане от болшинството на интересите на малцинството, би имало опасност от налагане на интересите на малцинството против волята на мнозинството. Ако възприемем солидарността в обратния вариант – защита на интересите на мнозинството пред тези на малцинството, би се стигнало до дискриминиране на по-малката група от по-голямата, а оттам и на евентуално изключване на малцинството от общността.

Решението на този проблем според нас се крие в смисъла, в целта на социалната държава, на социалната функция на държавата – съхранението на етносоциалната общност. След като съхранението на общността е основна задача на социалната функция на държавата, то солидарността не би трябвало да представлява зачитане на интересите нито изцяло в полза на мнозинството, нито на малцинството. Ако в името на съхранението на етносоциалната общност се налага „да се жертват“ интересите на малцинството, то те трябва да бъдат игнорирани пред интересите на мнозинството. И обратно – ако в съхранението на общността налага да се закрилят интересите на малцинството, то интересите на мнозинството трябва да бъдат пренебрегнати, за да се запази и просперира етносоциалния организъм.

Оттук можем да изведем и дефиницията на солидарността като основен принцип на социалната държава. Солидарността представлява разпределение на задължението за съхранението на етносоциалния организъм в държавата върху членовете на общността.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като определяме солидарността като разпределение на задължението за съхранението на етносоциалния субстрат в държавата, това невинаги означава, че това задължение винаги е в тежест на всички и неговото изпълнение се дължи от всички членове на обществото, т.е. от всички граждани на държавата. Когато разпределението на задължението за съхранението на етносоциалния организъм в държавата е вменено върху всички членове на общността, тогава е налице идеалният вариант на солидарността. При него е налице задължение за всички членове на общността да участват в съхранението на държавата, като при нужда всеки може да получи защита или подкрепа.

Солидарността не е еднаква по своя обем и не обхваща непременно всички членове на етносоциалния субстрат в държавата. Причината е в съчетаването на множеството индивидуални интереси и колективният общ интерес. Оттук можем да разграничим няколко модуса на солидарността:

1. Солидарност от всички за всички – това е най-широката по обем солидарност, при която задължението за съхраняване на етно-социалния субстрат е в тежест на всички и всеки се ползва от резултата от изпълнението на това задължение. Тук предимство се дава на колективния интерес. Грижата за съхраняване на етносоциалния субстрат лежи върху всички членове на общността, тъй като рискът от външни опасности, които евентуално могат да засегнат всеки член на държавно-организираното общество. Такъв случай, при който солидарността се проявява в най-широката си обем е например опазване здравето на гражданите на държавата. Чл. 52, ал. 1 от Конституцията на Република България (КРБ) прокламира като основно и неотменимо право на българските граждани правото на здравно осигуряване, което се изразява в достъпна медицинска помощ и безплатно ползване на медицинско обслужване. Чл. 52, ал. 2 от КРБ определя начина на финансиране на здравеопазването в Република България - набирането на средства за здравеопазване става от държавния бюджет, работодателите, чрез лични и колективни осигурителни вноски. По този начин е конституционно установено разпределението върху всички на задължението за опазване здравето на етно-социалния организъм, съставляващ държавата. В изпълнение на разпоредбите на Конституцията, Законът за здравното осигуряване (ЗЗО) определя обхвата на това задължение - задължително здравно осигурени са всички български граждани, освен тези, които подлежат на осигуряване в друга държава-членка на Европейския съюз. Нещо повече, ЗЗО разширява обхвата на солидарността при здравното осигуряване, като въвежда задължително здравно осигуряване не само за българските граждани, но и за чуждите граждани със статут на постоянно пребиваващи на територията на Република България, за лицата без гражданство (апатриди), за лицата, които имат статут на бежанци, предоставен им е хуманитарен статут или им е предоставено право на убежище. Задължението за здравно осигуряване възниква от момента на настъпване на съответното обстоятелство (за българските граждани - от момента на раждането на новородените, за постоянно пребиваващите на територията на Република България чужденци - от датата на получаване на разрешение за постоянно пребиваване и пр.) и се прекратява с прекратяване на съответното обстоятелство (напр. при смърт).

2. Солидарност от всички за някои - това е следващата по обем солидарност, която разпределя задължението за съхранението на етно-социалната общност върху всички членове на общността, но от изпълнението на това задължение не се пол-

зват всички, а само някои от членовете на държавно-организираното общество. В този случай е зачетен индивидуалният интерес пред колективния. Ако се върнем на плоскостта на задължението за опазване и съхранение здравето на етно-социалния субстрат, можем да стигнем до извода, че не винаги солидарността в този случай е обща за всички. Всеки български гражданин има задължение да внася здравноосигурителни вноски, за да се ползва от лечение при заболяване. Това изискване, обаче, липсва при ползването на спешна медицинска помощ. Наредба № 25 на Министерството на Здравеопазването (обн., ДВ, бр. 98 от 12 ноември 1999 г.) определя обхвата, реда и условията за оказване на спешна медицинска помощ от лечебните заведения. Съгласно чл. 3 от Наредбата, всички лечебни заведения са длъжни да оказват спешна медицинска помощ на всяко лице, което се нуждае от такава, без значение на неговото гражданство, местожителство и лечебно-осигурителен статус. Оттук следва, че едно лице дори и да не е изпълнило задължението си за внасяне на здравноосигурителни вноски, има правото да се ползва, от спешна медицинска помощ при животозастрашаващи случаи.

3. Солидарност от някои за всички - това е по-стеснен по обема си модус на солидарността, при който солидарни са всички членове на етно-социалния субстрат, но солидарността е насочена само към някоя група или групи лица. Чл. 51 от КРБ признава правото на обществено осигуряване на гражданите на Република България. В понятието „обществено осигуряване“ се включва осигуряването за всички социални рискове, включително и за старост. Задължително осигурени за старост са лицата, изрично изброени в чл. 4 от Кодекса за социално осигуряване (КСО) - всички лица, осъществяващи трудова дейност (физически или интелектуален труд) на територията на Република България. След настъпване на определените в чл. 68 от КСО условия, за осигурените лица възниква правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст. Възможно е пенсии да получават и лица, за които не са на лице условията за получаване на пенсия за осигурителен стаж и възраст. Това са т.нар. пенсии, несвързани с трудова дейност - пенсията за военна инвалидност, пенсията за гражданска инвалидност, социалната пенсия за старост, социалната пенсия за инвалидност, пенсията за особени заслуги и персоналната пенсия. В случая, макар и върху лицата, получаващи тези пенсии, поради обективни или субективни причини, да не е било разпределено задължението за осигуряване за старост, за тях възниква правото за получаване на съответната пенсия, несвързана с трудова дейност при настъпване на определени условия и/или по решение на компетентен държавен орган.

4. Солидарност от някои за някои - това е най-тясната по обем солидарност, при която задължението за съхранение на етно-социалния субстрат е разпределено само върху част от членовете на общността и от нея се ползват само определена група или групи членове на общността.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Baldwin P. The Politics of Solidarity. NY, 1990.
- [2] Comte A., System of Positive Policy. NY 1973
- [3] Durkheim E. The Division of Labour in Society London, 1984
- [4] Giddens A. Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age. Cambridge. 1991
- [5] Hetshter M. Principles of Group Solidarity. California University Press, 1987
- [6] Knut Kjeldstadli. Solidaritet og individualitet in Conick-Smith and Thing. 1997
- [7] Stejrno S., Solidarity in Europe. Cambridge, 2004
- [8] Дачев Л., Учение за държавата. С., 2001.

За контакти:

Методи Шамов, докторант в Софийски Университет "Св. Климент Охридски"

Докладът е рецензиран.